

Մ Ե Ծ Վ Ա Ր Պ Ե Տ

ԱՒԵՏԻՔ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆԻ ՅՈՐԵԼԵԱՆԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Մեր Հայրենիքը՝ Առվեսական Հայասան, եւ հայրենաբաղձ Հայուրիւնը սփռուի, մեծ խանդավառութեամբ օճեցին ու կը օճեն փաստականոր փարպէսին՝ Ալագեագի ճնունը՝ տոնիկ երգչիցն, Արեւիկի ԻՍԱՀԱԿԵԱՆԻ ծննդեան օրը անսահմանապար, աշխարհաւեր պատերազմի վերջաւորութեան, արդարութեան յազարանակին եւ մեր գորգուրանով դաւեհու գիմացած յոյսերուն ու երազներուն ծրարակութիւնն օտ թերուն:

Նորին Ամենապատուութիւն Սրբազան Պատրիարք Հայր եւ Ս. Արքուդոս Միաբանութիւնը համագային այս յարգանքի արձայնութեան կը բերեն իրենց սրագին բաժինը, արժանաւոր Յորեկարին մաղբերով երկար օտարներ, որպէսզի տարւումսկն ան Հայ Գրականութեան բերելու իր օղակնիցն արդիւնները, մեր ազան եւ նորանորոգ Հայրենիքին փառքին ու հպարտութեան վրայ գեղեցիկ նոր յանդիմանով:

ՅՈՐԵԼԵԱՆԻ ԱՌԻԹՈՎ կը բանանք մեծ հանդիպման «ՍՈՒՆ»-ի այս ելը, մեծանուն գրագետ եւ հնամազ Օսկանի անոր մասին գրած ընդարձակ մէկ յօդուածին հետեւեալ խՄԲ.

Ա Ն Կ Ի Ի Ն Ա Դ Ա Ր Զ Մ Ը

(ԱՒԵՏԻՔ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆԻ ՅՈՐԵԼԵԱՆԻՆ ԱՌԻԹՈՎ)

Այսօրուան մեծապատու, պատկառ Վարդապետ պաշտօնապէս յայտարարուէն շատ առաջ, գրեթէ կէս դարու մը (1891 ին՝ անոր սկստակի էջերը, Ծնած է 1875 ին), Աւետիք Իսահակեան միտքիւն մըն է արեւելահայ քնարերգութեան առաջին յիմամտակի համակարգ ու համապատասխանութեան, հաստատութեան, հաւատարմութեան ծանկ ծանր առաջադրութեանց, հաւատարմութեան մէջ հարկածը յատկանշող կիրքերուն, երազներուն, բայց բանով մը տարբեր, այսինքն անհնաւոր այն տղայ տարբերումը որով Պետրոս Դաւթեան մը պիտի սկսի տարբերել 1860 ի շաղկաւում, բառահարստի համար թիւղէն, Վենետիկի արքաներուն գրադար տառաւորովը Պոլսի զարդ կազմած, Արեւելահայեր Վենետիկ մը չունեցան թանաչ իրենց քերթողութիւնը իմամարդող, բայց անեցան Մոսկուան, այսինքն Հիւսիսափայլ, այսինքն արեւելահայ երիտասարդութիւնը որ չիւսիս էր վաղած անաւելու է իր հայրենիքին հարստին մէջը վերադառնալով թէ մեր պատմութեան ծանր միտքը, իր օրերուն համար անոր ներքը զննելով նոր շունչ աւ տարուաւ, թէ մեր հայրենասիրութիւնը որ ազգային երբեքու կերպարանքին տակ մեր բանաստեղծութիւնը մարմնաւորեց Սիմեոնակը, Մայր Արաբիքի միայն երգեր չեն, այլ եւ Ազատի Անտառի եւ Հիւսիսի լեռներին հետ՝ մեր կարելի քնարերգութիւնը, 1875 ին ծնած Իսահակեանը, իր պատմութեան անգրաւոր երգերուն հետքերը արած է թանաչ այդ երգերէն:

1896 ին, երբ եղբւր եւ Վերքեր անունին տակ Աւետիք Իսահակեան կը խմբէ իր տառաւորները, աչքն առած է ծանրակշիռ հակառակորդը. առիկա չէ անշուշտ հակառակորդը ներմուծողին, պայքարի աստեղին, որոնք իրենց աստեղէնը կը մտնեն աղէկներով, խռովներով, Ժընեւից տալով ծանր հակամարտութեանց, Այդ օրերու արեւելահայ գրական շուկային մեծ մունկ տիկը, Լէօ, երբ կը ծաղրէ պղտիկ հատորիկը քառանգներին այդ երիտասարդին, հոստայ փառքը ոչ միայն իր իմացական տարողութեան, այլ եւ չընկնի գրական հասկացողութեան: Վերքեր մեծ վարդապետը իսահակեանի արտ քերթումներուն մէջ զուր կը փնտռէր, իր, այսինքն 1860 ի մարդը հաւատարմութեան, հայրենասիրութեան, ինչպէս ասիական թանկ գրքերը իրենց գիրքն Ներսիսյանի երբ կը փնտայան իր հայրենիքին, ցրական իրադրութիւն մըն է, քննադատներու տարազով մտնեցան, հանգանակ մը, Աւետիք Իսահակեան հազմակերպած է ոչ միայն իր գրական թէքնիկը, հասկացողութիւնը, միջին բառով մը՝ հաշիւը, այլ եւ բացած է լայն արտնետ մը, արեւելահայ քնարերգութեան արդարացի հաղթանակին հաւատարմութեան, վարկաւորել իշուած մանկամիտն օրակապներ, այդ թէքնիկը աւ արդիւնքը պատ-

ուող (լէւոն զայն անուանած էր առուդական), ինչպէս այդ արահետին հայրուծութիւնը առանձինն վերաբերէ Աւետիք իսահակեանի:

Աւետիքան, ժողովրդային, որքան ալ անհրաժեշտ թուէր, այսօր, բացասորեն համար իրական իմաստը չարութեամբ, բան մը կայ վեր կանգած է, այդ որակումներով ծածկուած արդիւնքին վրայ: Ատիկա ինքնակամ տարբերութիւնն է Գամառ-Քաթիկոսի արուեստին և Նուրբուռն գործարարած եղանակին միջև: Ո՛ր առուդական, եւ ալ այ ժողովրդային, քանի որ այս անկէք մազդիրները հանրածանոթ, ընդարձակ տափակութիւններ պաշտօն ունէին ծածկելու, տիտղոսելու: Յետոյ, պարտաւոր էք սեղմել պատմութիւնը: Լէոնի բառերը 1946ին ալ կը թուեն յարմար կապապաշել միջ օրերու հանրածանոթի ընդարձակ, սովորական երգահանութիւնը՝ երբ արեւմտեղիքս, անձնութիւն, անմատոյց է մեր հրապարակին՝ իրաւ բանաստեղծութիւնը:

Ու նշմարին մէջ լուսնիմ նպատակ այդ շէր-ջափախութիւնը հանգամանորէն և չըջանի հոգեխառնութիւնն ալ քիչ մը աւելի մանրամասնորէն վերլուծելու:

1945ին Աւետիք իսահակեան ոչ միայն Հայոց Հայրենիքին պատկառարգ վարպետն է, այլ և Սփիւռքի վրայ ճառագայթող գեղեցկութիւն մը: Աւելի քան յիսուս տարիներ, Աւետիք իսահակեան ապրեր էր բանաստեղծի դժուար իր կեանքը: Ու զուգ հազիւ կը դառնալէք թէ որքան ծանր են թելադրանքները սա հաւատաւորին: Ձեզմէ քիչեր թերեւս գիտեն թէ զգաւուն իր հաղաթիւն (cité) ճակատը մեծ գիրերով երբ մուտքը կ'արգիլէր հոս աչեկդապիներով, բացարձակապէս կը վտարէր քանաստեղծները անէլ, մի հարցնէք ինչու: Ու իրմէն հազար տարի վեր Մուհամմէտ Նոյն արհամարհանքին նոր մէկ կերպարանքը կ'ըլլայ պարզած երբ քերթողները կը զատառեցան զճննել (սեմա-կանիներուն ճննելներ), իբր թէ այն մարդիկ սա աշխարհը ուրիշ լոյսի մէջ ըլլային տեսած: Թիչեցէք Պոուէտի Անճեր:

Ըսիք թէ ներկայ յօդուածը չէր փառասիրեր բանաստեղծի մը առաքալէքը, հակառակորդը, խորհուրդը առանձնացնելու: Անոր վերնագիրը, Անկիւնդաւած մը, կը թելադրէ իմ աշխատանքը: 1900ին ալ արեւելահայ բանաստեղծութիւնը մասն է իր չըջափախութեան երկրորդ շրջանը (երրորդը մենք կը հաստատենք 1917ին առդին: Ահա ձեզի յատկաբնորոշութիւններ:

— Երբ Աւետիք իսահակեան կ'առաքալէր իր անդրանիկ տառնաւորները, հայոց բանաստեղծութեան իշխանը նոր է փաղած իր աչքերը, ծափալէլ Գաղկանեանի փառքը, զուգակիւ Ալիշանի փառքին, գրականութիւն մըն էր, ինքը առանձին, մասնաւոր կարեւորած մը վրայ ուր կը տրեպագետան աւանդողութեան օճաղային ուղիքը, կամ հարթածանոթ մուտանքը: Ու անոր մանր, ինչպէս Ալիշանի ծերութիւնը, մանր կամ ծերութիւնն են իրենց զարթոնքներուն: Այն երիտաւորները, որոնք պիտի կազմէն յառաջ տարի

վերջ ազայակողար, առաջաւոր համաստեղծութիւնը արեւելահայ բանաստեղծութեան, Յովհաննէս Թումանեան, Լ. Մանուէլեան, Միքայէլեան, Յովհաննէս Յովհաննիսեան, Յ. Յակոբեան, Ա. Մատաթեան, Աւետիք իսահակեան, թէև օտարած իւրայատուկ երեսներով, ըլլան իրարու վերածնելի, ինչպէս է ըլլայ յաճախ հակառակորդ սերունդի մը միտքիւններուն, այսօր ինծի կը ներկայանան աւելի ընդհանուր, համատարբ ըստեղծ չափ յոտակ կերպարանքի մը մէջ, անկախաբար իրենց անձերը առանձնացնող յատկանշիներէն: Այդ կերպարանքը տաղանք մըն է, ծնունդ՝ յատկացութեան մը, զգացման մը, հաւատարկաց գրեթէ բոլորին ալ: Խորքի հարցը՝ անհրաժեշտ զանազանութիւն որպէսզի Յովհաննիսեանի մը և Յակոբեանի մը ոտանաւորները իրարու ըլլան վերածնելի: Ու այս տաղնապը հակառակորդն(*) է արեւելահայ յոտանաւորներ, այսինքն զրական սերունդի մը ամէնէն սրբազան տաղնապը: 1912ին, Մոսկուա հրատարակողու Պարսկ հաւաքածոյին մէջ Վանաճ Տէրեան տարտած ստորագրութիւն մը թէև, բայց Պիլզնի էր ուրիշ տաղնապի մը, շատ աւելի հեռահաւ հակառակորդ: 1922ին Նիդիէ Չարենդի երկհատար ժողովածու երկերին ոչ միայն Միւսկուայի Անուշիւնալ հոգեխառնութիւնը կը բանալ զէպի մեծ, լայն խառվերները սկսող ուրիշ տաղնապներուն, այլ և արեւելահայ բանաստեղծութեան նոր շրջանին (այդ թուականէն առդին գրական չարածով կը շարունակէ ինչպիսիք, առանց խոշոր տարաբնութեաններ, խորքի ինչպէս ձեռք), Սփիւռքի բանաստեղծութիւնը իր թիրքի մէջ առնելու արտրժակով մըն ալ: Կանխահաւ է այս հասանքները իրարու խառնելու կամ հակադրելու ամէն փորձ:

Բայց այս անուշիւնը, ցուցմունքներ, Բուսակները, ճշգրտամիջ երգը բանդիտութիւն մը չեն մասններ սա տողերուն վրայ: Անոնք կը ձգտուին մասնաւոր պարզաբար մը առանձնացնում: Պարտաւոր են յոտանաւորութեան համար ըսել աւելին ալ: Յովհաննէս Թումանեանի քնարական էջերը անշուշտ տարբերացումը ունին գիրենք հեղինակողին: Բայց տուէք Լուսաւորի Կանթեր

(*) Նման տաղնապ մը, առդին, Պոլսի, ուր թէև Թերզեան, Մեթեան, Պրեդեան, Սիւլի կը շարունակեն չնորմիջ քայրերը զարպանի քառորդ զար առաջին հանդերձանքը բայց քրեանքին, Մեծանքին, Վ. Թաթաւի, Նալիկի Որբերեանի, Մարգարեան, Աւայի Մանուկի Նիդի Նալիկաւոր Դարեանի փշիւղայնիւրը կը մասնեն ճննել իրենց յոյժութիւնը ու կը ձգտեն նորին, իւրեքանիւր՝ սուշույ համարման Պոլսի զուգար: Սեմաթեք իրարու անոնները, Թուականները հայտնեն երկու մեծ հաւատանքներուն ներքոյ զարգ սա բանաստեղծութեան տաղնապի, առաջմէ նիւթին խորքէն անկախաբար: Պոլսի քաղաքը որ 1900ի սերունդներուն (Պոլսի և Թիֆլիզի) ուր այդ զուգար փառանքն է արեւելահայ իմացական շարժումին) առնէ գրուածը, բանաստեղծականութիւն համար, արտապատմութիւն մըն է իրենցմէ վեր ժառանգութեան մը: Ատիկա մեր միջոցի մասնաւոր փաթիլն է Զահաւիկն հիւ ըլլալու մէջ կողմին, միւս կողմին՝ իւր զուգարուն քննադատ: Հարեւր ասի միջուր, քննադատը պիտի չքծտարանայ անօթին հակադիմ ընդդէմ:

Գառականներին, Ռաֆֆին, Աղայաններին, Դուք
դուրս ունեցաք բուրժուական տարբեր կառույց մը
Թուամաններով ձեզի ծանոթ չեք թուաններին։ Ու
սա տարբերացումը հեռու է միայն լեզուական
ըլլալէ։ Այս օրինակը բաւ որպէսզի պատարտա-
ւաւք ընդունելի ինչ որ կատարուած է իսահակ-
եանով արեւելահայ թէքիկիին մէջ (աւելցող չեմ
նկատեմ կրկնել նոս որ իմ աշխատանքս չի ձրգ-
տիր Աւետիք Իսահակեանի քնարական վառատա-
կին լիագումար կշիռներ։ Ատիկա իմ գործը չէ,
այն գլխաւոր պատճառով որ, ինչպէս դիտել
տեսի վերը, մեր զոյգ գրականութիւնները ի-
րարմէ գրեթէ հեռու ապրեցան։ 1908ը մինչև
Թուրքերուն անաւոր սպառնալիքը մեզմէ ծած-
կեց մեր ժողովուրդին նոյնիսկ կեանքը, ուր մը-
նաց արուեստը։ 1880էն առաջ մեր տաքնապը
ազգային տաքնապ մըն է նաղու գրական)։
Բայց առկէ առաջ, արդար կարգումը

— Միշտ՞, Աւետիք Իսահակեան, այդ տաք-
նապին կանգնէ, հեռաք որոնողի մը կեցուածքով։
Կուտամ ուրեմն ուրիշ շեռաւորանութիւն-
ները, ինչպէս կը սիրեն ըսել փատեբուռ ոպա-
սպիւնները, Գառապիւլով հեղեղը ինքնին զըր-
գուածակ օտէն մը (բայց Ռեհմաղլանները, Ռեր-
ղալանները, Բնաղապակները, Բաճաղապակները,
յաւախ քիչ աւելի բան են, առանց սեղծումի
գառափարիներին միջամտութեան) անխառնափելի
զուտաններն են։ Յովհաննէս Յովհաննիսեան, մո-
տիկ գործակիցը գրեթէ պայքարի ընկիւրը Աւե-
տիք Իսահակեանին, մեկնեցաւ մեր յախարհէն,
առանց իրագործել կարենալու չեք թողի իր նա-
կատարիքը, քանի որ իր անունը քիչ անգամ
պիտի յիշատակուի առանձին, գրական հասանքի
մը հետ ու ետին, մանաւանդ չեք թողական
անաւորակիչի կերպարանքին մը յուսալիկով։
Ու այդ յիշատակը կը տառապի իրեն կապուած
արքիւնքին սպականութեամբը, չըտելու համար
անբաւարարութեամբը, Յովհաննէս Թուամանեան,
փաղանգին ամենէն քանքարաւորը, ինչպէս ըզ-
գասար (իւր Դեպի Անուրը բացառութիւն մըն է,
այսինքն վերիպանք մը, բայց իւր բառակները մեծ
մատուց, պարկեշտ յալոյթներն) կը փակէ իւր
չըրանը, շատ յստակ գիծերու ներքը։ 1940ին,
շայ լեռնաշխարհը կերկրում է աբդի ճարտար-
անաւորանի կողմ թէքիկիով։ Նոս որ գողարկի
բարախները կը հերմիային լեռնական հովիւնե-
րուն, այսօր մեքենաներուն սրածալք թեքերը կը
զոռան։ Ու կանգիտօրէն, այն շուքերուն ուր
Թուամանեանի տէրտէր հարըը նստեմ էր զըրոյց
լսելու կամ ճանելու, հիմա երկրաշարժն է որ
կարկէին ու հարթաշարժն առջին թողիթի վրայ
սե. գիծերն ու նշանները կը բաշխէ։ Լուին, ալ չի
զառնար Անուրին կախարդական աշխարհին։ Բայց
Թուամանեան իր չափովը ըրած է սեւեռած ոչ մի-
այն այդ լեռնաշխարհի ֆիզիքէն, այլև հոգիէն քանի
որ չեմք հրնար ուրանալ ժայռերուն ալ իրենց
հոգին։ Նայեցէ՛ք 1880էն վար, փակելէ վերջը Բա-
նասեղծութիւններ կատարը (Գամառ-Գալաթիպ), հե-
տեւեան համար պատկերներու, փայտի թիւննե-
րու, ապրումներու մշայնութեան. պիտի գտնէք

որ 1870ը անգարծ մեկնում մըն է մեր ժողովուր-
դին հոգեբանութենէն (որքան շատ՝ մեր հակադ-
րեցութիւնները մեր պապերուն ախորժակներէն,
1890ին, — ես կ'ըլլամ եօթնամայ մանուկ —
Աղաթն Աստուածը ոչ միայն արգիլուած էինք եր-
գելէ, այլ անոր ընդօրինակութիւնը տղա մը
անդգուշութեամբ պատճառ կը զառնար մեր
վարժապետներէն մէկուն անգարծ հեռացումին)։
Նոյնն է պարագան Թուամանեանի չեք թողական
զիւական։

Երկու չեք թողներու միջև տարիքի տարբե-
րութիւնը շատ աննշան՝ (Թուամանեան ծնած է
1869ին) աւելի կը շնչաէ ուս ալլացումը։ Կով,
խմածոս, զուլպ, աւելորդէն վախճող։ Տեսա՞ք այս ու-
րակականներուն ետին Յովհաննէս Թուամանեանը,
Կենթադրեմ։ Բայց կը հրաւիրուիք անցնել աւելի
անդին որպէսզի այդ որակականները ըլլան մեր
ալ ժողովուրդինը որ ածան տարազ մը չէ հոս,
այլ մեր պապերը այնքան վտանգներու դէմ կան-
գուն պահող արեան գրութիւն մը։ Տալ, կրթ,
հետաքնն, դաճեմաւոր, Դանտ, անկարգ։ Տեսա՞ք սա
որակականներուն ետին Աւետիք Իսահակեանը։
Կենթադրեմ։ Ու դարձեալ կը հրաւիրուիք անց-
նելու աւելի անդին որպէսզի այդ որակականնե-
րը մասնաւորէին մեր պապերուն նոյնքան իրաւ-
ուրիշ կողմերը, անոնց յաւիտենական հոգան-
թիւը, կենսաւելու ու յուսաւոր հոգեբանութեան
թիւը, որուն գինն ենք այսօր, երբ այնքան ա-
նաւոր աղետներէ վերջ կը մնանք մեր հողերուն,
մեռելներուն, երկինքին հաւատարմութիւնը։ Այս տար-
բերացումները մի վերածէ՛ք վերածողի հար-
տարանքներուն։ Անոնք իբրեւ էին ամէն դարու։
Տակաւին կրնամ յիշել անունները Յ. Յակոբեա-
նին, աւելի քիչ հարադատութեամբ՝ Ա. Մատթեոս
եանին որոնք զալով հանդերձ Թուամանեանէն է
մարդկայնակամ, աւանդական, ազգային, առհաս-
կամ — պիտի ըլլան ընդունակ ապրելու, որը
հարադատութեամբ ապրումները վ. Տէրեանի,
Ե. Յարցեցի ալլապէս Նորանորոգ, ընդարձակ
յոյզերու, կենդանութեւ, կիրքերու, ախորժակնե-
րու հանգէս մը ինչպէս։ քանի որ 1930ին արեւ-
ելիւհայ քնաբերութիւնը պղտուր հասանք մըն
է ծանր առաջագրութեանց, ամբողջովին դիմալի
մէջը ստեղծումին որ չի տեսնար ու փլելով,
կործանելով կը չինէ կեանքը։ Ձեզ մտնար ան-
շուշտ որ արուեստը, պատանական զգայութիւն-
ներու ապագայ թիւրեղացում, օտմանուած
է ժամանակին մէջ, հետ ալլալու, եթէ երբեք
անխառն կերպով քնարական տարբերով է միայն
պաղպաղանութեւ (մեր զգայարաններուն հակա-
ապրելը երբեմն հակաապրելն է մեր գրեքերուն)։
Ու Ծատուրեան, Յակոբեան մանաւանդ հողորդ
են, միշտ որը ընկալութեամբ մը սակայն, հրե-
կայ կիրքին, սրբաշահ հուրքին, ծանր ուխտե-
րու հանգանակներու կիրկունքին որուն, կայ ան
երեսուն տարի, աշխարհի մէջ կ'ցնդորդը ըրած
են կիզէ մը իրարմէ օտգին ցանկութիւններու,
բուռն շղթաւներու, ընկերային ինչպէս իմացա-
կան լայն մարմններու վրայ։ Անոնք որ կը հետեւին

առաջ սովոր գրականութան մէջ իրերանայնորդ տաղանդներուն, դժուարութեան մէջ ինչ հասկնաւ այս տարբերային տեսեղագործութեան ամբողջ թափը, լեզուներու յատուկ որոնք կտարած ենթութեանը:

Ուրեմն հիներէն Աւետիք իստական այն բացառիկ մարդն է որ Զարեհի սերունդին պոետներուն գիտցաւ խառնել ինչ որ Թուսանեանի սերունդէն իբրեւ տաղանդ կտանգուած (*) էր իրեն: Կարացէ՛ք, օրինակի մը համար, Լայրենի Աղբիւրիցէն, ճերթաւածը ուր կայ սգեկոյտման իր հօրը տառնին (իր տեսնիմ ահա աղաւթ երկնային), համոզուելու համար իրաւ բանաստեղծութեան իրաւաւորն էր, երբ այնքան քիչ, պարզ բառերով բանաստեղծը կը յաշողի այնքան խորունկ տառամա մը թելադրել: Ու կենցե մտապիկ, այն իրաւաւոր անգրագրածներեան որոնք ձեռն են բլլաւուն, եթէ երբեք չէ՛ք չորցուցած ձեր հոգին առ ու ան վարդապետութեան խիտ շունկելով: Աւետիք իստական այդ ստանաւորը տաքի հանող թէք-նիդի պէտք այ չէ զգացած առ ու ան բարձր պատուանդներով չբաւարելու: Լէօն Առաքիպ՝ որ իրաւ բանաստեղծութեան էր փոխադրուած, աւելորդ անգամ մըն ալ վկայելով թէ բանաստեղ-

ծութեանը իրաւ ըլլալու գինով մը միայն կ'ապրի: 1900ին Աւետիք իստական ժողովուրդի, կերքի, ցաւի, երազի, նորոգման և մարգարէութեան տարբեր առած է ներս իր տառնաւորին: Երգը աւ Վրեմը այդ գործողութեան անդրանիկ վկայարանն էր մնայ: Անշուշտ աս արուեստը ուղղակի հակահարուածը չի կազմեր իր սերունդին փոխադրութեան, նման յանդիմանութեան և նման պատահուկները արտոնուած էք խորհելու ճշտութեան Դուրեհանին հետ որ քանի մը անյաշող փորձերէ վերջ, 1870ին կը գտնէր իր արուեստը իբր փորձական հակադրութեան իրեն ժամանակակից բանաստեղծներու փոխադրութեան: Դարձեալ արտոնուած էք մտածելու հանգիստէն Դ. Վարուժանին որ տափակ Սարգիստեանէ վերջը կը տիրանար սոսիկ ակօսին ուրիշ մեղք կը հաղորդունք Յեղիմ Սարգիս իրարմանին ալքերուն: Աւետիք իստական աւելի պարզ, աւելի համեմատ է ուղղած: Այդ ուղղած՝ ժողովրդական ցնտրակիւն էր իր ընկերք ճերթաւորութեան:

Դատարիք չէ որ մեր քնարականութեան ամենէն անխառն յաշողութեան շատերը մենք այսօր կը գտնենք նոյն աւազանին (bassin) մէջ: Բուշակ, Սայեմի Նովա, Ժողովրդական երգերը (կոմիտասով զատաւորութեանն ալ ունի ինչպատի), շարականներէն ժամանք, անխառն բանաստեղծութեան իրենց առատ մթերքովը կը պաշտպանէին երիտաւորը ճերթալ իստականները լաւ համարմ համար: Թէ այդ համարութեան անհիշկաւորութեան է վնասկան կամքով մը, ինչզիկք աղատագրելու իրմէն արտաքայ ամէն հետաքրքրութենէ, պահանջ մըն է զոր գոտար է գնել որն է հայ արուեստագէտի համար: Ընդունելու ենք անխառնակի զարտեք, զիշումներ, ծով կարէիք գիմացը մեր Ժողովուրդին, զիշումներ որնք ի վերջոյ կ'անդրադառնան արուեստի գործին իսկ ճակատագրին: Բայց ինչ արած: Իր երկու հատուածներուն մէջ Լայ Դրակունեանի լայնութենէն է այդ զոհողութեանը իր մակնեանը: Այս զոհողութեան գինովն է որ մեր վիպական պիտի փորձէ թափոնը, մեր թատերգակ պիտի հանէ ճերթաղական դիւաններ: Այդ զոհողութեանն է որ պիտի առնէ մանաւանդ մեր գրողներուն ամենէն կենսունակ տարբերը, մամուլի, տառի, գործունեութեան, կուխի կրկններուն վրայ վառելու ինչ որ նախաստեղծութեան էր արուեստի գործին մէջ քրեղանաւոր:

Ունինք ուրեմն վաստակը Աւետիք իստականին աւելի հետեւը նետած է այնքան իրարու անհանգրոն տառամաներ: Բայց ի պատիւ իրեն կընամք յայտարարել որ այդ աշխարհը իր գործին Աւետիք իստականին պահած է իր երբեք տառագրութեան հիմնական գոյին մէջ: Այդ լոյսին տակէն մեզի հասածը կը մնայ մէկ: Ժողովրդական նկարագիրն է այդ վաստակին:

Յետոյ կայ անուշակի հետաւորը: Տէրեհան մը, Զարենց մը իր օրինակով պիտի արգիւնին վերադառնա մը այն զբոսնակի քիմիկին, ինքնապահման որով չեն յաշողած աղատագրութիւն Ծաւունեանն ու Յակոբեանը: Իստականներն է որ,

(*) Արեւմտայ բանաստեղծութեան ընդհանրութեանց մէջ առանձին մեղադրանք արժանացած կ'աւ մէն է արտայայտութեան իմաստ մը: — Կարգաւոր որ Արեւելոյն բանաստեղծութեան մէջ է անհեղափոխելու: Երկու տեսակով, սկսածով երգեալէն մինչեւ ԵՐԳԻՐ ՈՒ ՎԻՐՓԻՐՆԵՐ արտայայտութեանը արեւելոյն բանաստեղծութեան մէջ աղբիւրը: Կատար փոփոխութեան վրայ: Առանձին մէկն էր իրաւունք պարզ-նախնի կայսերական պոետներ: Զեմ քաղեր զիգործը: Աւետիք իստական այդ պարզութեան վրայ պիտի աւելցնէր ուղիւսին ու պոետներ: Սակեմ գեղեցիկ իրաւ բանաստեղծութեանը համար: — Կայ անշուշտ: Ինչ որ այս համար խորհրդարան, մաւր, սերունդին թելադրանք մը իբր յոյսացած որ մարդն, արդեւն է արեւելոյն քնարականութեան անպարտ ընդհանրութեանը: 1910ին, քիչ առաջ կամ քիչ վերջ ընթացիկ վերադարձեր են իստականն և Նիլ, իստականի ինտուիտիւնը: Երբեք որ վարձարան արդեւն հանդամանք արտաք զբիւրն տակ հանգիստին: Արդ, այս ամենը ոչ մէկ աղբաւ ունին իստականի բանաստեղծական շրջափոխութեան վնաս: Երբեք, արդեւն, իմացը բանաստեղծութեանը այդ ճիւղերուն անհիշկալ թելադրանքը: Ժայի լանդա փոխադրել արեւելոյն աստաւորին որ չեղած ինչ աստաւորութեան: Զանգերն անշուշտ-անշուշտ անպարտ փոխադրութեան: Երբեք, արդեւն, իմացը բանաստեղծութեան: 1926ին վերջն ալ իստականի արդ ջղատ մարտական, վերադարձական, արտաւանդին, զարմար, կրցաւ թափը Սարգիստեան, Ալազան: Երբեք: Այդ արտաքում: 1900ի զայնուոր քաղաքներուն աւանդութիւնը: Իր ԱՅՈՒՄԱՆԱՆԻ վերջածոն իրական ինչը է որ ինչպէս ինչպէս պարզութեան: Ոչ Զարեհը, ոչ ալ Տէրեհան չեն կրցած իրենց վերջական արտաքութեան ենթարկել, զեթ իբրեւ Նիլին: Իստականի աստաւորը որ պիտի յարանակէ 1900ի երազ արդեւն անշուշտ պարզ, կրական թափ անտակ մը ներքին ինչպէս իմացով պարզ: Կրական թափ մըն: Այս անտակի երգիչը երբ բերանը իր բանակ աշխարհի երեսին ամենին ժամա անդրանդները թափել: մեր ընկերութեանը իր բարձր աստաւորութեան մէջ խարանդ, մեզ կը տպուար զարդովն արդեւն զարդարմանը: ԱՐԻՍՏԱՆՈՒՄԻ վարձը կապալ այս արդեւ: Կապալման քաղաքներէն: Մարգի կը քաղման մէջ անպարտութեանը անշուշտ, անտակ փոստն են: Կապալ այս ինչ կարեւոր ուրիշ արտաքներու արդեւ բարձրութեան պարտութեան պիտի ընկնէ: Զանգ անշուշտ արտաքութեան, աստաւոր մարտեւն ուղարկու անտաւոր մը:

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

Հ Ե Ռ Ա Պ Ե Ր

ԱՄՍՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՂ. ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ

ՅԵՐԵՐԱՆ. —

ՊԱՏՐԻԱՐԳ ՀԱՅՈՑ ՆՈՒՍԱՂԷՄԻ

Ազգային-եկեղեցական ժողովը որոշեց
 օժանդակել, Արոտի փոխադրութեան հինգ-
 հարիւրամիակի օտերդարձը: 1946—1947
 տարեցումը կը յայտարարուի Յոբելինական
 տարի Ս. Էջմիածնի օժանդակութեամբ:

ԳԵՈՐԳ Զ.

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԵՒ ԲԵՄԱԿԱՆ

Ք 6 Ապրիլ Եր. — Ուխտաւոր մերազնէից հա-
 մար եղած կարգադրութեան մը համաձայն, ըստ
 սովորութեան, այսօր երեկոյեան պաշտամունք
 և Հովիւսի արարողութիւն կատարուեցան Ձի-
 թնեաց լեռան վրայ՝ Համարձման վայրի շէր-
 ջափակին մէջ զարնուած վրանի տակ՝ Հակոբն
 անմիջապէս ետք կատարուեցաւ առաւօտեան
 պաշտամունք և Ս. Գատրիարգ, մատուռին մէջ:

Ք 7 Ապրիլ Կիր. — Հանդիսաւոր գիտացք գեղի
 չափարձման լեռ, ուր կատարուեցաւ շնորհա-

փառքի արարողութիւն՝ նախագահութեամբ Ա-
 մենապատիւ Ս. Գատրիարգ Զօր. Գատրարգեց
 Գառ. Փոխանորդ Գեորգ. Տ. Գեորգ Վրդ. Զանգեան:

Ք 11 Ապրիլ Եշ. — Հակոբն շարողեց Ս. Ա-
 թուոյն Գերշ. Լուսարարապետ՝ Տ. Եղիշէ Վրդ.
 Տէրութեան, Հայր Աբրահամի անկարեւորութեան
 հասնող հաւատքի մասին, եղբայրացեալով թէ
 սոսանելիին հաւատացողը մարդ մըն է միայն,
 կարելիին հաւատացողը մեծ մարդ մը, իսկ ան-
 կարելիին հաւատացողը մեծագոյն հաւատացեալ
 մարդը աշխարհի:

Ք 13 Ապրիլ Եր. — Ըստ սովորութեան և Ազ-
 գային իրաւանց, այսօր՝ Ս. Ծաղկազարդի նա-
 խատնակին առթիւ, երեկոյեան շնորհափա-
 ռօսով հանդիսաւոր մուտք ունեցանք Ի Ս. Ծա-
 րութեան Տաճարն: Արարողութեան կը նախա-
 գահէր Ամեն. Ս. Գատրիարգ Հայրը:

Ք 14 Ապրիլ Կիր. — Ծաղկազարդի տօնին՝ գի-
 յերային և առաւօտեան ժամերգութիւնները հա-
 տարուեցան և Ս. Գատրարգ մատուցուեցաւ մեր
 վերնամաստան մէջ, Ապա, Ս. Գերեզմանին շուր-
 վը կատարուեցաւ երբադարձ հանդիսաւոր թա-
 փօր, համազգային հոծ բազմութեան մը մէջ,
 նեւեռողութեամբ Դպրոց և Ասորոց:

— Երեկոյեան՝ Դոմեագէրի մեծահանգէս արա-
 րողութիւն, Ս. Տաղարեանց Մայր Տաճարին մէջ,
 նախագահութեամբ Ամեն. Ս. Գատրիարգ Զօր.
 Յետ-ժամերգութեան, Եկեղեցւոյ գլխաւոր երկու
 մուտքերուն առջև զետեղուեցան գունձանակներ
 որոնց մէջ բարեպաշտ ուխտաւորները ու հաւա-
 տացեալները նետեցին իրենց լուսամեքենք՝
 Ազունիէի Բաժնարանի մեր արքայեղի հիւանդ-
 ներուն: Սոյն հանգանակութեանց հոգեցիկն Ս.
 Աթուոյն Միաբաններէն Զօր. Տ. Տ. Ներսէս,
 Միւռայն և Յարկի պարգայտները:

Ք 18 Ապրիլ. — Աւագ Հինգաբարի. օրն է բուն,
 եկեղեցական պաշտամունքի բոլոր մասերը հա-
 տարուեցան կանոնաւորութեամբ: Առաւօտեան
 ժամերգութիւն, ապա յաւրորդաց կարգ և նաշու
 հանդիսաւոր պատարագ, զոր մատոյց Գերշ. Տ.
 Եղիշէ Վրդ. Ուղեբերան և Բարսեղ՝ Հայրապետ
 Ներսէս խրատական ճառերը կարդացուեցան Ս.
 Գատրարգի միջոցին՝ Երեկոյին՝ տպաւորիչ վե-
 հութեամբ կատարուեցաւ Ունապուայի խորհրդ-
 դաւոր արարողութիւնը: Երկու դասերն ու առ-
 անըրը զբաւուած էին բարձրաստիճան միջազգա-
 յին հիւրերէ, որոնք պատկառանքով ու հիացու-
 ժով կը նետուէին քարազուլութեանց, Ամբողջ Եկե-
 ղեցին և վերնատան կից մատուռները լցնուած
 էին մասնաւորաբար Հայ ուխտաւորներով:

— Խաւարման գիշերուան ժամերգութիւնը
 կատարուեցաւ նորայն խորախորհուրդ վեհա-
 թեամբ: Ս. Գատրարգէն մինչև ուխտաւորներն
 ու պարզ ժողովուրդը, երգեցին «Տարածեալը տա-
 արբան, մանուկ խորն այդ անուանային սա-
 ղերգութեան խորհուրդին: «Փառք ք քառնուանէն
 վերջ, շարողեց Ս. Աթուոյն Լուսարարապետ
 Հայրը, Գերշ. Տ. Եղիշէ Վրդ. Տէրութեան, Յը-

անոնց մէջ ստանաւորը ըրաւ քաղցր, երգեցիկ,
 պարզ ու սրտազգու, ամէն բանէ առաջ: Ասիկա
 աւելի է քան յերթողի մը ինքնատպութեան նա-
 տէն արշաւ մը: Ասիկա ինքզինքը ազատագրելն
 ալ չէ, ինքզինքը պաշտելու գերի մը համար:

Անկէտեալութեամբ մը ըրած է իրմով արեւելւոյ
 քնարերգութիւնը, երբ ժողովրդական մօթի՜Ֆնե-
 բու վրայ դարձուցած է լայն աշարհութիւն: Բայց
 գիտեմ թէ այսօրուան մեղի խօսիլ թուող փայլուն
 բառերու շարքերէն օրջան չուտ կը դալկանէ:
 Ա. Խաւարկեան մէկէ աւելի
 զուխ-գործոցներն առած է իր ազգականով:
 Այրքանն ըսել, գիտցե՛ք, քառորդ զար վերջը,
 գիտաւր պիտի ըլլա՞ր որ և է մեծահամբաւ յեր-
 թողի յիւստակին համար: Փորձը ունինք Պայ-
 բլնէն, Հիւկոյէն, Լամարթիւնէն, մեր մէջ Պէշիկ-
 թալլանէն ևն.:

Արեւելւոյ քնարերգութիւնը իր պարզու-
 թիւնը, իր կշռականութեան, զգայնութեան,
 տաքութեան շնորհներէն շատ բան պարտական
 է Աւետիք իտականներին:

Յ. ՕՇԱԿԱՆ